

практическим путем отличительных особенностей сравнительного текста-описания и умениями создавать его, на третьем этапе – самостоятельная работа с текстом.

Ключевые слова: развитие связной речи, типы речи, описание, сравнительный текст-описание, младшие школьники.

Kompaniy O. V.

COMPARATIVE TEXT-DESCRIPTION OF JUNIOR PUPILS
AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE PRIMARY EDUCATION

In the article the author considers the problem of development of pupils' coherent speech at the final stage of the language primary education, in which actively addresses issues of mastering various types of speech, in particular description. Among the varieties of this text, the comparative text-description is not enough investigated from a methodological point of view. The essence of the description as functional-semantic types of speech (characterized by the image of a phenomenon by listing the specific signs) and a comparative text-description (used to describe the same and the distinguishing features of the compared items) and their characteristics have defined in the article. The main methodological condition for the formation of skills to create this text is the gradual work; it is noted that in the beginning should be formed an elementary knowledge of the text-description that will help to build comparative descriptions. The first step is to digest the basic qualities of the text-descriptions as a type of speech (assuming the mastery of skills such as accurately to distinguish the description from other types of speech, formulate in it the topic, main idea, work with a heading structure, applied correctly communication and transitional phrases); the second stage involves a practical way of mastering features comparative text descriptions (characterized by object comparison, finding common and distinctive features; has a structural design that is built in two ways) and the ability to create it; the third stage deals with the independent development of the comparative text of the description.

Key words: development of coherent speech, types of speech, description, comparative text-description, junior pupils.

УДК 159.955:[37:070]

Кузьміч Т. О.*

**ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАОСВІТНІХ МЕТОДІВ
ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ**

У статті розглядаються проблеми інформаційних загроз для відкритого навчального середовища; комплекс питань, пов'язаних з інформаційною безпекою в середніх загальноосвітніх навчальних закладах. Окреслено основні проблеми навчання захисту від негативних інформаційних впливів, забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості. Запропоновано методи медіаосвіти, які сприяють реалізації захисної функції критичного мислення учнів, що розраховані на практичне застосування в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах. Схарактеризовано використання аналізу медіатекстів: контент-аналіз; сюжетний або розповідний аналіз; аналіз стереотипів; аналіз персонажів; автобіографічний (особистісний) аналіз; ідентифікаційний аналіз.

Ключові слова: інформаційно-психологічна безпека учнів, інформаційний простір, критичне мислення, медіаосвіта, медіатекст, контент-аналіз, медійний стереотип, медіакультура, маніпулятивний вплив.

У процесі соціалізації учнів важливе місце належить проблемі забезпечення інформаційно-психологічної безпеки. Формування інформаційного суспільства, проголошення свободи інформації, збільшення її обсягів, а також посилення дегуманізації суспільства викликають негативні процеси маніпулювання інформацією. Це у свою чергу посилює загрозу індивідуальній, груповій і суспільній свідомості.

*© Кузьміч Т. О.

Під інформаційно-психологічною безпекою учнів розуміється стан захищеності окремих осіб і (або) груп осіб від негативних інформаційно-психологічних впливів і пов'язаних з цим інших життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері [12].

Проблема забезпечення інформаційно-психологічної безпеки відображена в програмі «Безпека дітей в Інтернеті», яку реалізує Коаліція за безпеку дітей в Інтернеті, до якої входять такі неурядові громадські організації, як Всеукраїнська мережа протидії комерційній сексуальній експлуатації дітей (член міжнародної організації ЕКПАТ), Міжнародна Школа Рівних Можливостей, Інститут інформаційного суспільства, Інтернет Асоціація України, а також програма Microsoft «Партнерство в навчанні», сайт «Онляндія», компанії Хьюлет-Пакард, Укртелеком, Астеліт (TM life:) [8]. Їх ідеї у свою чергу розвиває Концепція Нової української школи, в якій говориться про «розбудову позитивного інформаційного простору України» як одне з освітніх завдань [14].

Проблема забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості і суспільства – міждисциплінарна. Безпосередню участь у вирішенні цієї проблеми мають брати вчені і фахівці у сфері теорії і методики виховання, адже сфера виховання стає одним із суб'єктів забезпечення інформаційно-психологічної безпеки учнів як майбутніх громадян країни.

В «Основних орієнтирах виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» зазначено, що «метою сучасного освітнього процесу є формування духовно і морально зрілої особистості, готової протистояти асоціальним впливам, творити себе і оточуючий світ» [20]. Це можливо тільки в тому випадку, коли випускник школи має засоби, щоб виявити й захиститися від негативних інформаційних впливів.

Під «негативними інформаційно-психологічними впливами», спираючись на визначення В. Пономаренко, І. Журавльової, В. Туманова, ми розуміємо маніпулятивні дії, які можуть здійснюватися державою, органами влади та управління й іншими державними структурами; різними громадськими, економічними, політичними організаціями; соціальними групами й окремими особистостями за допомогою знаково-символічних і образних засобів, що відповідають основним модальностям органів почуттів і відчуттів людини через засоби масової інформації, літературу, мистецтво, освіту, виховання, особисте спілкування, застосування яких призводить до викривлення інформаційно-орієнтовної основи життєдіяльності, зниження психологічного потенціалу людини та інших негативних наслідків [5].

Аналіз наукової літератури (В. Антонов, С. Болтівець, П. Гульчак, Н. Гущина, А. Журин, А. Кожухівський, А. Кочарян, О. Кузнєцова, І. Литовченко, В. Лужецький, С. Максименко, Л. Северин, М. Серебреникова, О. Удалова, О. Швед) засвідчив, що у всіх розглянутих авторів, які займаються дослідженням проблеми навчання захисту від негативних інформаційних впливів, забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості, відображено розуміння того, що один із засобів захисту особистості – це розвиток критичного мислення.

Обґрунтування механізму реалізації захисної функції критичного мислення через сукупність його відносно самостійних структурно-функціональних елементів (інтенціональні, які направляють розумові дії суб'єкта, визначаються його цілями, установками; інструментально-операціональні, що визначаються засобами, способами і особливостями процесу мислення; кондиціональні, що визначаються умовами розумових дій суб'єкта), дозволяє сформулювати поняття критичного мислення як специфічного виду розумової діяльності, результат якого – виявлення негативних інформаційних впливів у текстах за допомогою логіки, рефлексії, діалогу, інтерпретації, опори на знання класифікацій інформаційних впливів, що формує захисні установки особистості. Спонукальна сила реалізації захисної функції критичного мислення – це потреба суб'єкта в інформаційно-психологічній безпеці, а значущу роль у створенні умов розумової діяльності відіграють соціокультурні чинники, індивідуальні психологічні

та соціальні психологічні особливості суб'єкта мислення [1].

Мета статті – схарактеризувати методи медіаосвіти, які сприяють реалізації захисної функції критичного мислення учнів.

Оптимальними для застосування в освітньому процесі, спрямованому на формування критичного мислення учнів як засобу їх захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів, є діалогові методи; тренінгові, проблемні, рефлексивні, дослідні, медіаосвітні технології розвитку критичного мислення.

Необхідність формування критичного мислення учнів як засобу захисту особистості від негативних інформаційно-психологічних впливів вимагає цілеспрямованого педагогічного впливу на структурно-функціональні властивості критичного мислення суб'єкта.

Для формування операційно-інструментальних властивостей критичного мислення учнів використовувався аналіз медіатекстів: контент-аналіз; сюжетний або розповідний аналіз; аналіз стереотипів; аналіз персонажів; автобіографічний (особистісний) аналіз; ідентифікаційний аналіз [8].

Контент-аналіз, сюжетний або розповідний аналіз, а також аналіз стереотипів були корисними для розвитку логіки й інтерпретаційних здібностей учнів.

Контент-аналіз передбачає кількісний аналіз медіатекстів (визначення категорії медіатексту, систематизація фактів, висновки про типи оповіді, символи, мови, форми і т. ін.; про те, як часто виявляються ті чи інші фактори – наприклад, стереотипи в сюжеті). Використовуючи контент-аналіз, учні аналізують різні медіатексти залежно від їх уподобань та інтересів, а також проводять контент-аналіз одного з друкованих видань. Крім того що застосування цього методу сприяє розвитку логіки й інтерпретаційних здібностей учнів, застосування контент-аналізу показало ефективність його використання для вивчення негативних інформаційно-психологічних впливів (цілі суб'єкта впливу, об'єкт, засоби, методи, передбачуваний результат), дозволило розширити арсенал класифікацій інформаційних впливів, від яких залежать операційно-інструментальні властивості критичного мислення.

Сюжетний або розповідний аналіз – це аналіз сюжетів, фабул медіатекстів. Сюжетними компонентами медіатексту є вид, жанр, пролог, зав'язка дії, фабула (сюжетна схема – послідовність основних подій), кульмінації, конфлікти, другорядні сюжетні лінії, розв'язка дії, епілог. Проведення сюжетного аналізу вимагає від учнів використання логіки й інтерпретаційних здібностей. Знання технології проведення сюжетного аналізу сприяє критичному мисленню як засобу захисту учнів від негативних інформаційних впливів, а також впливає на його операційно-інструментальні властивості.

Аналіз медійних стереотипів – виявлення та аналіз стереотипного зображення людей, ідей, подій, сюжетів, тем і т. ін. в медіатекстах. Медійний стереотип – відображення усталених у суспільстві відносин до того чи іншого об'єкта. Медійні стереотипи є схематичними, усередненими, звичними, стабільними уявленнями про жанри, соціальні процеси або події, ідеї, людей, які домінують у медіатекстах, що розраховані на масову аудиторію [7]. Застосування аналізу стереотипів дозволило, крім створення умов для розвитку логіки і рефлексії учнів, розширити і класифікації інформаційно-психологічних впливів, якими користується суб'єкт з критичним мисленням для виявлення загроз інформаційно-психологічної безпеки, адже використання стереотипів – це один зі способів впливу, що відповідно до розуміння механізму стереотипів сприяє виявленню негативних інформаційних впливів.

Серед методів аналізу медіатекстів, крім тих, застосування яких дозволяє створити умови для розвитку логіки та інтерпретаційних здібностей учнів, застосовувалися методи, що сприяють розвитку рефлексії. Наприклад, автобіографічний (особистісний) аналіз передбачав зіставлення свого життєвого досвіду (подій особистого життя, виявів свого характеру в різних ситуаціях) з життєвим досвідом персонажів медіатекстів. Такий

аналітичний підхід спирається на асоціативну пам'ять людини, щоб учні могли критично проаналізувати вплив медіакультури на розвиток особистості людини [7].

Також для розвитку рефлексії використовувався такий метод, як аналіз персонажів, аналіз характерів, мотивів поведінки, ідейних орієнтацій, вчинків персонажів медіатекстів. Характеристиками персонажів медіатекстів є вік, раса, зовнішній вигляд, одяг, статура, рівень освіти, професія, хобі, сімейний, соціальний стан, риси характеру, темперамент, міміка, жести, лексика, ціннісні орієнтири (ідейні, релігійні та ін.), вчинки, способи вирішення конфліктів. В основі аналізу персонажів лежить механізм ідентифікації та рефлексії; ототожнюючи себе з персонажем, учні намагалися прогнозувати його думки, вчинки, а це неможливо, поки дитина не вийде в рефлексивну позицію, не встане над ситуацією. Цей метод також сприяв формуванню кондиціональних структурно-функціональних властивостей критичного мислення, дозволяв усвідомити важливість впливу індивідуальних психологічних і соціальних психологічних особливостей та соціокультурних чинників.

Застосування методів медіаосвіти було ефективним для формування критичного мислення учнів як засобу їх захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів в освітньому процесі, що в черговий раз продемонструвало значущість медіаосвіти для адаптації людини до умов сучасного суспільства. Однак, виходячи з того, що ситуації, в яких на людину може бути здійснено маніпулятивний вплив, можна розділити на мас-комунікативні, контакт-комунікативні та міжособистісні, необхідно орієнтувати учнів на врахування специфіки різних комунікативних ситуацій і сприяти реалізації в них захисної функції критичного мислення. Можливості для цього надає вивчення курсів з медіаосвіти, в рамках яких можуть бути відображені не тільки небезпеки з боку медіа, а й з боку партнерів з міжособистісного спілкування, оратора, групи і т. ін. Теми, що відображають проблему інформаційно-психологічної безпеки, також можуть бути включені в зміст різних дисциплін (психології, соціології, менеджменту).

Звичайно, не всі медіатексти містять негативну інформацію, але для того, щоб розібратися у всьому інформаційному різноманітті, пропонованому медіа, необхідна певна підготовка. Очевидно, що дитина не в змозі самотійно розібратися у всьому потоці медійної інформації, навчитися критично мислити.

У зв'язку з цим не можна не відзначити важливу роль медіаосвіти, спрямовану на розвиток особистості, формування культури спілкування із засобами масової інформації, розвиток творчих і комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, аналізу, оцінювання та інтерпретації медіатекстів. При цьому мається на увазі критичне мислення в сенсі абсолютно негативного і заперечувального. Йдеться про розвиток уміння ставити перед собою проблеми й питання, шукати пояснення незрозумілих даних, аналізувати медіатексти, оцінювати їх, коректно інтерпретувати, знаходити прихований сенс, уміти створювати нові ідеї, бути готовими до дискусії. Адже при сприйнятті інформації на початковому етапі наше мислення є пасивним, ми лише сприймаємо чужу ідею. А критичне мислення починається з постановки проблеми, розуміння ідеї, перевірки, оцінювання та її розвитку. Це, на нашу думку, можна реалізувати в процесі медіаосвіти в рамках теорії медіаосвіти як розвитку «критичного мислення» з метою навчити аудиторію аналізувати і виявляти маніпулятивні дії медіа, орієнтуватися в інформаційному потоці сучасного суспільства [2].

Таким чином, нове розуміння інформаційної безпеки вимагає переосмислення ролі освіти в процесі виховання нового покоління, здатного адекватно вписатися в новий інформаційний світ. Саме педагог, учитель має стати основною ланкою в системі формування захисту молоді особистості від негативних інформаційних впливів. Потребують більш детальної розробки аспекти захисту особистості, яка формується, – правові, психологічні, педагогічні, соціокультурні. Зауважимо, що оскільки людина визнається найбільшою цінністю педагогіки гуманізму, то й інформаційно-психологічна

безпека учнів є основною домінантою інформаційної безпеки особистості, гуманістичного суспільства демократичної України.

Література:

1. Антонов В. М. Комп'ютер. Інтернет. Здоров'я / В. М. Антонов. – К., 2011. – 272 с.
2. Безопасность детей в Интернете. Microsoft, 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.microsoft.com/rus/athome/security/children/default.mspx>.
3. Безпечне користування сучасними інформаційно-комунікативними технологіями / О. Удалова, О. Швед, О. Кузнецова [та ін.]. – К. : Україна, 2010. – 72 с.
4. Глосарій з курсу «Захист інформації в інформаційних системах» для студентів спеціальності 7.080401 усіх форм навчання. – Харків : ХДЕУ, 2004. –16 с.
5. Губарова О. Безпека дітей в Інтернеті / О. Губарова // Шкільний світ. – 2011. – № 6. – С. 5-6.
6. Гундарь К. Ю. Защита информации в компьютерных системах / К. Ю. Гундарь, А. Ю. Гундарь, Д. А. Янишевский. – К. : Корнійчук, 2000. – 152 с.
7. Домарев В. В. Защита информации и безопасность компьютерных систем / В. Домарев. – К. : Издательство «Диа-Софт», 1999. – 480 с.
8. Журин А. А. Информационная безопасность как педагогическая проблема / А. А. Журин // Педагогика. – 2001. – № 4. – С. 49-54.
9. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
10. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 31.05.2005 № 2594-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>.
11. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007 № 537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
12. Інформаційна безпека України: сутність та проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bezpeka.com/ru/lib/spec/art12.html>.
13. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://h.ua/story/294365/>.
14. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konc_zerpciya.pdf.
15. Кочарян А. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі [Електронний ресурс] : навчально-методичний посібник / А. Кочарян, Н. Гущина. – К., 2011. – 100 с. – Режим доступу : http://old.mon.gov.ua/images/newstmp/2011/18_02/3/4/press.pdf.
16. Литовченко І. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі [Електронний ресурс] : посібник для батьків / І. Литовченко, С. Максименко, С. Болтівець [та ін.]. – К. : ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2010. – 48 с. – Режим доступу : <http://online-bezpeka.kyivstar.ua>.
17. Лужецький В. А. Основи організаційного захисту інформації : навчальний посібник / В. А. Лужецький, Л. І. Северин, П. Ю. Гульчак, А. Д. Кожухівський. – Вінниця : ВНТУ, 2005. – 148 с.
18. Пам'ятка для батьків «Діти. Інтернет. Мобільний зв'язок», розроблена Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.moral.gov.ua/news/311/>.
19. Пономаренко В. С. Основи захисту інформації : навчальний посібник / В. С. Пономаренко, І. В. Журавльова, В. В. Туманов. – Харків : Вид. ХДЕУ, 2003. – 176 с.
20. Про основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/.
21. Серебренникова М. Компьютерная этика [Електронний ресурс] / М. Серебренникова. – Режим доступу : <http://www.ourtx.com/?a=289>.
22. Устенко І. В. Системи захисту інформації : навч. посібник / І.В. Устенко. – Миколаїв : НУК, 2006. – 68 с.

Кузьмич Т. А.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ МЕДИАОБРАЗОВАНИЯ
ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ

В статье рассматриваются проблемы информационных угроз для открытой учебной среды; комплекс вопросов, связанных с информационной безопасностью в средних общеобразовательных учебных заведениях. Определены основные проблемы обучения защиты от негативных информационных воздействий, обеспечения информационно-психологической безопасности личности. Предложены методы медиаобразования, которые способствуют реализации защитной функции критического мышления учащихся, рассчитаны на практическое применение в современных общеобразовательных учебных заведениях. Охарактеризовано использование анализа медиатекстов: контент-анализ; сюжетный или повествовательный анализ; анализ стереотипов; анализ персонажей; автобиографический (личностный) анализ; идентификационный анализ.

Ключевые слова: информационно-психологическая безопасность учащихся, информационное пространство, критическое мышление, медиаобразование, медиатекст, контент-анализ, медийный стереотип, медиакультура, манипулятивное воздействие.

Kuzmich T. O.

USING THE MEDIA EDUCATION METHODS IN THE PROCESS
OF FORMING THE STUDENTS' CRITICAL THINKING

The article deals with information threats' problems focused on the open educational environment, the range of issues related to information defense at the secondary educational establishments. The major problems connected with defense education problems dealing with negative influence, personal informational and psychological defense provision have been outlined.

The media education methods positively affecting students' critical thinking defensive function realization and are aimed at the practical application at the modern educational establishments have been proposed. There have been characterized: media texts' analysis usage; the story plotted analysis; the stereotypes' analysis; the characters' analysis; the autobiography (personalized) analysis and the one of identification.

There have been noted that the media education use is aimed at personality's development, forming the communication with media culture, development of creative and communicative, critical thinking abilities; skills of the holistic perception, those of analysis, evaluation and media texts' interpretation; development of problem questions posting and challenging data interpretation; media texts' analyzing and evaluating, interpreting them correctly; finding out hidden sense; skills of the new ideas' creation and being able to discussion.

Key words: informational and psychological defense of students, informational space, critical thinking, media education, media text, content analysis, media stereotype, media culture, manipulative influence.

УДК 378.018.43:004

Наливайко О. О.*

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Автором визначено сутність поняття «дистанційне навчання». Здійснено порівняльну характеристику понять «дистанційне навчання» та «дистанційна освіта». Визначено, що різняться ці терміни саме тим, що надання освіти контролюють освітні установи й викладачі, тоді як за навчання відповідає студент, тобто дистанційне навчання є результатом дистанційної освіти. Саму сутність поняття «дистанційне навчання» автор визначає як інноваційну освітню технологію, в якій провідна роль належить самостійній навчальній діяльності здобувача освіти, шляхом використання телекомунікаційних технологій та мінімізації аудиторної взаємодії між студентом і викладачем у навчальному процесі вищого навчального закладу.

Ключові слова: дистанційне навчання, вища школа, особливості, студент, викладач.

*© Наливайко О. О.